

En garde

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

LIANNE DAMEN

En garde

Ambo|Anthos
Amsterdam

De auteur kreeg van de Auteursbond in 2022 een ondersteuning via de (vanwege corona tijdelijke) *Steunregeling projecten en werkbeurzen auteurs*. Ze schreef op uitnodiging van het Letterenfonds in februari 2023 aan dit boek in het Roland Holsthuis in Bergen.

ISBN 978 90 263 6858 5

ISBN 978 90 263 6859 2 (e-book)

© 2025 Lianne Damen

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining zijn niet toegestaan

Omslagontwerp Studio Vonk & De Boer

Omslagillustratie © Thomas Hudson, *Portrait du Chevalier d'Éon*,
omstreeks 1770

Foto auteur © Dirk-Jan van Dijk

Ambo|Anthos *uitgevers* vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Alles of niets, dat is mijn devies:
Het is gedurfd, dat weet ik wel;
Maar wat ook gezegd wordt of gedaan,
Tot welk lot men mij ook beperkt
Altijd zal ik zeggen: Alles of niets.

Belle van Zuylen (1740-1805)

We're all born naked, and the rest is drag.

RuPaul Andre Charles

Ik kan me niet herinneren dat ik het eerder zo koud had, al bekruipt de klamme vochtigheid van dit eiland me al langer dan me lief is. De afgelopen jaren weten de dekens van mijn bed me nauwelijks warm te krijgen, ziek, oud en versleten als ik ben. Net zo versleten als mijn dekens, trouwens. En mijn lakens en mijn nachthemd. Het zijn de wonden van de oorlog, maar ook die uit vredestijd. Het is lastig te bepalen welke pijnlijker zijn en moeilijk te voorspellen aan welke ik als eerste van ellende zal bezwijken.

Je doet je best: warm eten, kooltjes op het vuur. Ik waardeer je zorgzame hand op mijn schouder, het geduld dat je hebt met mijn geweeeklaag, de aandacht die je elke dag weer voor me opbrengt. Ik durf niet eens te vragen hoeveel moeite het je kost, bang voor het antwoord. Ik ben inmiddels te afhankelijk van je geworden, in mijn bed dat na al die tijd zijn veerkracht heeft verloren, net als ik, net als jij. Ik hang meer dan dat ik lig, als in een bergkloof boven een angstaanjagende afgrond. En ik denk dat ik er daarmee niet eens zo ver naast zit. Hoe vreeswekkend ook, de diepte trekt. Al durf ik niet te kijken. Eerdaags zal ik vallen. Ik zal me laten vallen. Ik moet niet vergeten je voor die tijd

te vertellen waar deze teksten liggen, die je mag lezen als ik er niet meer ben. Jij alleen. Jij als enige.

Nu trek je de deken tegen mijn kin. Je vindt het goed dat ik je hand pak. Ik strijk met mijn duim in het zachte kuiltje bij je pols. Ik moet kuchen om op adem te komen en mijn stem te vinden. 'Wacht even, Mary. Lieverd, ik moet je wat vertellen, voor als ik dat straks niet meer kan.' Je kijkt me geschrokken aan maar zegt niks. 'Later,' zeg ik in een poging het 'straks' wat af te zwakken. 'Maak het houten kistje op het dressoir open als ik er niet meer ben. Waar ik mijn erekruis van Saint-Louis altijd in bewaarde. Wat erin zit, is voor jou. Alleen voor jou. Het zit op slot. De sleutel zit in mijn reiskoffertje onder mijn bed.'

'Je moet me niet zo laten schrikken en van die gekke dingen zeggen, hoor,' zeg je zacht. 'Ik ga nu naar de markt voor uien en een brood voor bij de soep. En ik loop nog even langs bij de buurvrouw, maar ik ben zo terug, dat beloof ik.' Je fronssende blik stemt niet overeen met je sussende woorden. Je knijpt in mijn wang en geeft een zoen op mijn voorhoofd. Het kleine beetje warmte dooft snel.

Nog steeds die kou. Ik betwijfel of het allemaal gaat helpen, die kooltjes, de warme soep, zo koud heb ik het. Zo koud had ik het niet eens in het barre Londen van twintig jaar geleden, van 1789. Zelfs niet in de Russische winter van 1756, waarin ik mijn vingers en tenen tenminste voelde tintelen, de haartjes op mijn armen hun best deden me warm te houden als de ijzige wind zich door de kieren van een koets onder mijn kleren nestelde en aan mijn kuit knaagde. De kilte in mijn bed lijkt op de vrieskou van de stijf bevroren Theems en nog meer op die van het door God verlaten landschap ten oosten van de Berezina, waar de herfst vastbesloten lijkt alles voor altijd kapot te laten vriezen, om de winter voor te zijn. Het wordt daarna almaar kouder. Dat

kan ik me wel herinneren. Die kou. Godallemachtig, die god-vergeten kou. Steeds kouder als je denkt dat het niet meer kouder kan. Geloof me, het kan altijd kouder. Dat heb ik mijn hele leven kunnen ervaren. Ik moet mezelf warm houden, er is niemand anders die dat doet.

I

Charles

Het was onaangenaam donker in de onderdoorgang bij Grand Châtelet. Dat weet ik nog. Als brave borst uit de Bourgogne was ik gewend aan vergezichten, ochtendmist op de velden, lieflijk glooiende hellingen met wijnranken, een stadje dat al na een paar passen ophoudt om over te gaan in het groen. Nu woonde ik in een stad waar ik iedere dag opnieuw overweldigd werd door al die mensenlijven, overal, zwetende, dampende lijven, brutale blikken van opdringerige verkopers en passanten die hinderlijk tegen je opbotsten zonder excuses te maken. Er was altijd overal lawaai. In de modderige straten lag afval waar ik maar keek. De walm van rotte vis, de zure lucht van urine drong diep door in mijn neus.

In deze nauwe steeg stonk het naar dood vlees, wagensmeer en natte huiden; de marktdag liep op zijn eind. Breedgeschouderde slaggers waren achter me bezig hun kramen op de vleesmarkt af te breken. Ze smeten de planken en tentdoeken op de handkarren die klaarstonden, nog bruikbaar vlees gooiden ze erbovenop, voor de dag van morgen. De kratten, karkassen en emmers geronnen bloed verzamelden ze in een hoek van de besneeuwde binnenplaats, samen met de blauwzwarte vliegen die

er hardnekkig omheen cirkelden, ondanks de kou. Ik herinner me het geschreeuw van de beenhouwers, die elkaar aanwijzingen toebrulden, en het geluid van de wielen achter me, ratelend over de bestrating. De herrie ervan overstemde bijna elk ander geluid. De slachters waren te druk bezig met sjouwen om oog te hebben voor eventuele klanten of om me na te wijzen, uit te schelden of aan de kant te duwen. De route langs Grand Châtelet liep ik vaker. Om mijn gedachten te ordenen had ik die korte wandeling nodig. Ik weet nog dat ik mijn schrijfgerei onder mijn arm geklemd hield, dat ik stevige trek had en uitkeek naar het avondmaal en dat ik me afvroeg of ik voor die tijd voldoende gelegenheid zou hebben om mijn aantekeningen uit te werken. Vlakbij hoorde ik de klokken van de Notre-Dame.

Het moet gezegd, hij had het goed voorbereid. Ik had hem niet zien staan. Vanuit het niets sloeg hij me vol met zijn vuist in het gezicht. De rest van de keukenbrigade van het College volgde. Zijn zogenaamde vrienden. Ze bespuugden, traptten en schoppen me, om de beurt. Niet alleen om wat ik had gezien of gezegd of gedaan, dat weet ik wel. Dat snap jij inmiddels ook, Mary Cole. En hoewel het in Parijs sinds de laatste oorlog wemelde van de officieren en soldaten – infanterie, cavalerie, dragonders, huzaren, musketiers, soldaten van het vrijwilligersleger en wie al niet – schoot niemand me te hulp. Ik was helemaal alleen. In die stad met al het leven in de straten en op de pleinen, in die warmbloedige stad was ik helemaal alleen. Mijn belagers, Jules voorop, joelden en schreeuwden en gingen pas weg toen ik tegen het plaveisel was gezakt en niet meer bewoog. Ik voelde bloed langs mijn slapen sijpelen, warm en plakkerig. Een scherpe pijn schoot door mijn buik en lendenen. Mijn rechteroog zat dicht. Alles draaide, maar met het linker zag ik dat er ratten langs me schoten, op weg naar de etensresten die de vleeshouwers had-

den achtergelaten. Die slagers keken niet om. Het geluid van hun voetstappen verdween in het niets.

Ik voel na al die jaren nog steeds zijn adem in mijn gezicht, zijn mond op een duimlengte van mijn neus, zijn speeksel druipend over mijn wang toen hij riep: 'Deze hier dweilen ze zo wel weg, samen met het andere slachtafval van de dag.' Nog meer gejoel en het snerpende geluid van gefluit. En door alles heen dat angstaanjagende gebonk in mijn hoofd, alsof het ieder moment uiteen kon spatten. Daarna de stilte.

Ik studeerde aan het College van de Vier Naties – het College Mazarin. Verder van mijn ouderlijk huis was ik nog nooit geweest. Het College ligt aan de Seine recht tegenover het Cour Carré van het Louvre. Jongemannen uit de gebiedsdelen die kardinaal Mazarin destijds onder de Franse kroon had gebracht, studeerden er op kosten van de staat. Jongens zoals Jules. Ik kwam niet uit Frans-Vlaanderen of de Elzas maar uit Tonnerre in de Bourgogne en mijn vader betaalde fors, allang blij dat ik daarmee uit zicht was. Ik hoefde niet intern en woonde in bij mijn oom André, die het tegenbeeld was van mijn vader – het was een lieve, warme man – en niet onbemiddeld. Hoewel ik zelfs bij mijn oom nooit alles kwijt kon, luisterde hij altijd aandachtig naar me, met welk verhaal ik ook thuiskwam. Zittend in zijn fauteuil bij het raam, zijn handen gevouwen op zijn omvangrijke buik, nam hij de tijd voor me, hoe druk hij het ook had. Ik kan me niet herinneren dat hij veel zei, hij liet me praten en moedigde me aan alles te vertellen wat ik die dag had meegemaakt. Ik moet bekennen dat ik, jong als ik was, nooit vroeg hoe zijn dag was geweest. Hij had me eerder gewaarschuwd voor de *nationes*, die in het verleden nogal vijandig tegenover elkaar hadden gestaan. Het was vroeger niet ongewoon geweest de eer-

stejaarsstudenten met veel drank in te wijden. Meestal werd er daarbij flink gevochten. Mijn oom had om me gerust te stellen verteld dat het College nu schermlessen aanbood en een maliebaan had gebouwd om de agressie bijna letterlijk in goede banen te leiden. Tegenwoordig waren daar zelfs debat en toneel aan toegevoegd. Ik hoefde niks te vrezen.

De arme studenten, die intern woonden, had ik medeleven moeten tonen, dat snap ik achteraf ook, al was dat slechts een deel van het probleem. Op een dag wierp ik een blik in de keuken waar de arme donders, sommigen nog jonger dan ik, de klikjes van de bedienden kregen, die weer de restjes van de docenten en beter bedeelde studenten kregen toegestopt. Restjes van restjes waarvoor ze eerst hadden moeten vegen of dweilen of een ander stom klusje hadden moeten doen, terwijl de bedienden hen treiterden. Jules zag me in de deuropening staan kijken. Hij stond te dweilen en een eenvoudige keukenbediende, niet veel ouder dan hij, schold hem uit en gooide de emmer die naast hem stond over hem leeg. Jules keek me doordringend aan, tot op het bot vernederd, alsof ik het was die de emmer had leeggegooid. Hij was een stevige jongeman met een dialect dat ik nooit heb kunnen thuisbrengen, waarschijnlijk uit een of ander achtergebleven dorp. Ik moet bekennen dat ik zenuwachtig werd van zijn stoere voorkomen, zijn ogenschijnlijke onverschilligheid, lang voor hij me zo stuurs aankeek. Die blik van schaamte, trots, vertwijfeling, boosheid ook, alles door elkaar, die hij me toen toewierp, zou ik nooit meer vergeten. Ik had moeten begrijpen dat het een waarschuwing was. Ik liep door en keek niet om.

Ik weet niet meer hoe ik die avond weer bij mijn oom ben beland. Hij zal een koets hebben gestuurd en een paar van zijn bedienden. Ik kan me alleen de knellende koppijn herinneren en

de zachte handen van de kleedster van mijn oom die mijn wonden verzorgde. Als ik mijn degen bij me had gehad was het nooit zover gekomen, dacht ik later die week, liggend op mijn bed bij het raam. En ik bedacht me dat die vogels achter de ruit ongelofelijk indringend floten en dat dat me nooit eerder was opgevallen. Hoewel het geluid mijn hoofd in tweeën spleet, gaven de mussen en mezen me het gevoel dat ik nog enigszins deel uitmaakte van de wereld daarbuiten, hoe vijandig ook, dat ik niet zo eenzaam was als ik me voelde. Dat ik tenminste in dit bed goed werd verzorgd, door liefdevolle handen. De koppijn werd er niet minder door.

Mijn zus Marguerite kwam me opzoeken, helemaal vanuit Tonnerre, vergezeld door mijn neef Maurice. Ik was zo blij hen te zien.

‘Vader kon het niet opbrengen te komen. Hij zegt dat hij het te druk heeft met zijn werk op de rechtbank en met de voorbereidingen op de oogst, maar als hij twee smoezen aanvoert, is er meestal een derde, werkelijke reden. Charles, trek het je niet aan.’

Ik denk dat hij zich schaamde, iets anders kan ik niet verzinnen. Een zoon die zich in elkaar laat slaan. Van mijn moeder weet ik het niet goed, of ik kan het me niet meer precies herinneren. Ik denk niet dat ze van mijn vader toestemming heeft gekregen om het hele eind te reizen. Ik vond het toen niet eens heel verwerpelijk dat hij dat voor haar bepaalde.

‘Ik moet toegeven dat ik moeder erg mis,’ zei ik, terwijl Marguerite mijn handen in de hare hield en zachtjes mijn duimen streelde. ‘Ik geloof niet dat ze me begrijpt, ik weet zelfs niet of ze van me houdt, maar ik zou er heel wat voor overhebben haar nu te kunnen zien.’

‘Als je het maar uit je hoofd laat je studie hier af te breken.’ Ze

had mijn handen losgelaten en keek me streng aan. ‘Onder geen beding mag je terugkomen naar Tonnerre, dat snap je toch wel? Wat ga je daar doen? Je tijd zoekbrengen, net als ik?’

Eerlijk gezegd was het geen moment bij me opgekomen om naar huis terug te gaan, toch had ik steun aan haar bezorgdheid. Ze is veel mooier dan ik, zachter, wijzer ook.

‘Jij kunt de wereld ontdekken, Charles. Laat die kans niet lopen. Ik heb me neergelegd bij mijn lot te worden uitgehuwelijkt aan de eerste de beste malloot die onze ouders voor me uitzoecken. Daar valt weinig tegen te doen. Dan heb ik altijd jou om bij uit te huilen. Of Maurice, nu je zo ver weg woont. Ik ben er zeker van dat bij hem ieder geheim veilig is. Dat moet ook jou geruststellen.’

Dat is denk ik inderdaad zo. Ik hoop dat hij zijn invloed op de keuze van een passende huwelijkskandidaat voor mijn zus kan aanwenden. Aan mij heeft ze niet veel. Ze neemt het me niet eens kwalijk.

Mijn oom kwam de kamer binnen en gaf me een glas water. Daarna sloot hij de gordijnen. ‘Gaan jullie twee maar naar bed. Deze jongen hier moet rusten.’

Jules kwam ik een paar weken later weer tegen op weg naar de lessen retorica. De anderen cirkelden om hem heen als vliegen rond een hoop stront. Hij was nooit alleen. Ik had de lessen hervat, mijn wonden waren voldoende genezen. Natuurlijk probeerde ik hem te negeren. Ik schoot weg onder de trap en veinsde een steentje in mijn schoen te hebben.

‘Morgen bij schermen maak ik mijn karwei af, d’Ëon, je kunt dit keer maar beter voorbereid zijn,’ beet hij me toe in dat onduidelijke dialect van hem.

Ik was niet eens verbaasd dat hij me opnieuw belaagde. Hoewel er hardop over werd gefluisterd, was het hem kennelijk ontgaan dat ik toen al de beste van de schermklas was. Daarvoor ben ik mijn vader dank verschuldigd, daar moet ik eerlijk in zijn. Thuis in Tonnerre ging er geen dag voorbij waarop ik niet van hem moest trainen. Op herfstdagen in de ochtend, als de dauw op de velden lag. Op zomerse dagen ’s middags, als de lucht trilde van de hitte. Ook in de winter, als alles stijf bevroren was. En mijn vader die om me heen danste, vloekte, me onderuithaalde, met zijn degen gaatjes prikkend in mijn zij, in mijn dij, strepen trok over mijn wang en mijn hals, zodat ik leerde te wenden en

te keren en op de juiste momenten te pareren.

‘Ik maak een echte man van je, niemand zal jou ooit kunnen verslaan, want je bent er een van mij.’ Ik had hem natuurlijk nooit verteld van de pesterijen door de kinderen uit de buurt, waaraan ook mijn eigen broers en zussen – behalve Marguerite – meededen, ik was wel wijzer. En ik vertelde hem al helemaal niet over de momenten dat ik voor de spiegel had gestaan en verbaasd had gekeken naar mijn lichaam, dat niet van mij leek. ‘Achilles had ik je moeten noemen, Achilles de onverslaanbare, al ben je mager als de wijnranken op het veld,’ riep hij, rondbanjerend op zijn laarzen met dikke zolen, om te camoufleren dat hij lengte miste. Hoe poëtischer de verwijzing naar druivenstokken en antieke helden, hoe harder de vloek was die hij daarop liet volgen. Hij had woeste wenkbrauwen als mossige takkenbossen, die zijn ogen probeerden te overwoekeren. Hier en daar stak er overdwers een weerbarstige grijze haar uit, opstandiger dan ik ooit durfde te zijn. Zo leek hij permanent streng te kijken. ‘Achilles zeg ik je! Niet Charles Geneviève Louis Auguste André Timothée d’Éon de Beaumont, die idiote namen heeft je moeder bedacht en daar had ik nooit mee moeten instemmen, bezopen als ik was.’ Dan spuugde hij uit frustratie een grote klodder over zijn schouder.

Hoewel hij kleiner was dan mijn moeder had hij in verhouding tot de rest van zijn lijf een imposante schouderpartij. Zijn barse stem liet hij galmen zo vaak hij kon. Mijn zus kon niet tegen zijn gevloek en getier en al helemaal niet tegen zijn uithalen, waartegen ik haar echter weinig bescherming kon bieden. Ik was klein van stuk en geenszins gespierd, eerder frêle, daarin had mijn vader gelijk. Als we ons moesten baden, toen we klein waren, deed mijn zusje altijd de deur op slot, bang als ze was dat vader binnen zou komen als ze daar onbeschermd stond, al had